

avocat Szócs Sándor Attila, Baroul Cluj:

Exercitarea dreptului la apărare prin declarații conținând afirmații necorespunzătoare adevărului în fața organelor judiciare.

Exercitarea unui drept recunoscut de lege, cauză care înlătură răspunderea penală, este o noutate legislativă, fiind introdusă în premieră în legislația noastră penală prin Noul Cod penal, cel intrat în vigoare la data de 1 februarie 2014. Doctrina, tradițional conservatoare, nu s-a „aventurat” încă prea departe în analiza cauzei justificative prevăzute de art. 21 din Codul penal.

Unele lucrări științifice, care se ocupă exclusiv de analiza cauzelor justificative evită să lărgească prea mult impactul noii instituții asupra unor infracțiuni prevăzute în Codul penal, preferând o abordare generală a problematicii, prezentând ipoteze clasice.¹ Alte lucrări, din domeniul părții generale a dreptului penal, de mare prestigiu științific, au aceeași abordare, oprindu-se la fenomene în cazul cărora impactul cauzei justificate analizate a fost deja dezbătută și, în mare parte, clarificată.² Din punct de vedere științific, asemenea atitudini sunt corecte și etice.³

Pe de o parte, cauza justificativă a exercitării unui drept, ca și celelalte cauze de acest gen, nu au impact asupra tuturor infracțiunilor, însă, pe de altă parte, nu este permisă limitarea doar la anumite fapte⁴. Din acest motiv, nu se poate pretinde și nici imputa doctrinei, lipsa abordării complete. Calea de urmat ar fi cea a abordării impactului instituției raportat la „cazuri particulare”. Prin expresia de „cazuri particulare”, înțelegem aici raportarea la anumite infracțiuni, desigur a acelorora în privința cărora se poate imagina incidența cauzei justificative a exercitării unui drept. Scopul prezentei lucrări este tocmai o asemenea contribuție, respectiv analizarea cauzei justificative raportat la dreptul la apărare, prin declarații personale în cadrul proceselor penale.

Trebuie să pornim de la ideea că, în cazul proceselor penale, toate actele suspectului sau inculpatului pot fi considerate apărări, chiar dacă atitudinea celui acuzat este de necontestare a învinuirilor aduse. Negarea totală sau parțială a acuzațiilor din partea suspectului sau inculpatului este un fenomen foarte des întâlnit în practică. Chiar dacă declarația de suspect sau inculpat nu constituie probă deplină și nu poate reprezenta singurul temei al unei condamnări, acest act procesual în practică are o importanță deosebită.

Acuzația penală se poate contesta pe două planuri principale, *quaestio facti* și *quaestio iuris*.⁵ Pe ambele planuri, cel acuzat poate nega în totalitate săvârșirea unei infracțiuni care a avut loc în realitate sau poate recunoaște unele elemente licite ale stării de

¹ Mari-Claudia Ivan, Gheorghe Ivan: Cauzele justificative. Editura Universul juridic. București, 2016, pg.138-151.

² Florin Stretanu: Tratat de drept penal, Partea general Volumul I, Editura C.H. Beck. București 2008, pg.540-546. Se abordează incidența cauzei justificative raportat la dreptul de corecție al părinților asupra copiilor minori, la exercitarea unor drepturi constituționale (libertatea presei), la reținerea corespondenței deținutului, la exhumare, precum și la unele drepturi ale creditorilor, fără a se aborda problema tratată prin prezenta lucrare. Trebuie menționat însă, că acest tratat a apărut în 2008, când chiar și proiectul Noului Cod penal era abia în faza dezbaterilor.

³ Autorii citați sunt profesori universitari și, prin tratate nu se pot aventura în lansarea unor ipoteze, care, după cum vom vedea, comportă conflicte etice de ordin profesional.

⁴ Idem, pg.480. La modul absolut corect și întemeiat se afirmă că, spre exemplu, legitima apărare privește nu numai materia infracțiunilor contra vieții și integrității corporale.

⁵ Mircea I. Manolescu: Arta avocatului, Șapte prelegeri. Editura Humanitas. București. 1998, pg. 118-119.

fapt, combinat cu negarea altor elemente de natură ilicită. De asemenea, în cazul unor infracțiuni complexe, care au în componență două fapte penale combinate, se poate recunoaște acțiunea mai puțin gravă și negarea celeilalte, mai grave.⁶

Învinuirea trebuie să fie clară și precisă, atât în ceea ce privește starea de fapt insinuată, cât și încadrarea juridică a acesteia. Suspectul sau inculpatul nu are obligația declarației, în virtutea dreptului la tăcere. În cazul în care suspectul sau inculpatul refuză orice declarație, uzează de un drept procesual concret. În cazul unei asemenea conduite, exercitarea acestui drept, a dreptului la tăcere, nu poate constitui cauză justificativă care să înlăture răspunderea penală, neexistând nici un text incriminator de sancționare a atitudinii de tăcere. (aici o sursă de referință)

Alta este situația în cazul în care părțile acuzate dau declarații, însă aceste declarații întrunesc elementele faptei penale prevăzute de art. 326 din Codul penal. Acest articol se intitulă: „falsul în declarații” și sună în felul următor: *„Declararea necorespunzătoare a adevărului, făcută unei persoane dintre cele prevăzute în art. 175 sau unei unități în care aceasta își desfășoară activitatea în vederea producerii unei consecințe juridice, pentru sine sau pentru altul, atunci când, potrivit legii ori împrejurărilor, declarația făcută servește la producerea acelei consecințe, se pedepsește cu închisoare de la 3 luni la 2 ani sau cu amendă”*.

Nu încapă nicio îndoială că organele judiciare fac parte din categoria persoanelor prevăzute de art. 175 din Codul penal. La fel, urmărirea producerii de consecințe juridice prin declarații necorespunzătoare adevărului, din partea suspectului sau inculpatului, este evidentă, constând în dorința evitării tragerii la răspundere penală sau atenuarea acestei răspunderi.

Desigur, caracterul corespunzător sau necorespunzător cu realitatea, cu starea de fapt al acestor declarații va deveni o certitudine doar prin hotărârea judecătorească definitivă, ale cărei considerente trebuie să se refere, printre altele, la acceptarea sau neacceptarea variantei prezentate de inculpat.

Chiar dacă încă în cursul procesului penal, indiferent de faza acestuia, caracterul de neconcordanță cu adevărul al declarației este evidentă și vădită, nici procurorul și nici instanța de judecată nu este îndreptățită la promovarea acțiunii penale vizând infracțiunea prevăzută de art. 326 din Codul de procedură penală. Se pune întrebarea, de ce?

În abordarea problematicii nu este lipsită de interes o scurtă abordare istorică, nu neapărat în vederea realizării unei interpretări istorice, ci pentru a dezvălui deosebiri între diverse incriminări succesive, care evidențiază intenția legiuitorului la diferite momente istorice.

În codul penal din 1936, textele incriminatorie referitoare la infracțiunea de fals în declarații vizau expres doar unele elemente ale declarației⁷. *Per a contrario*, toate celelalte

⁶ De exemplu inculpatul afirmă că, la data săvârșirii infracțiunii, se afla toată ziua în altă localitate decât cea în care a avut loc fapta penală. Se întâmplă foarte des, în cazul infracțiunii de viol, ca suspectul să recunoască actul sexual liber consimțit, negând caracterul violent al acestuia. În cazul infracțiunii de tâlhărie, în practică este frecventă recunoașterea din partea suspectului a lovirilor exercitate asupra părții vătămate, însoțită de negarea depozitării acesteia din urmă de bunuri sau bani.

elemente erau exceptate. Astfel, relatarea necorespunzătoare a adevărului privind acțiunea proprie și cea privitoare la evenimentele legate de acuzație, de către cel acuzat, nu putea să constituie infracțiunea de fals în declarații. Motivul neimputării declarării false *a altor elemente* decât cele prevăzute de art. 404 și 405 din Codul penal din 1936, era lipsa incriminării.

Însă, Codul penal din 1968 a incriminat orice declarație necorespunzătoare adevărului din cuprinsul unui act oficial, fără a se ține seama că este vorba de un act notarial, administrativ sau declarație de învinuit sau inculpat. „Codul penal din 1968 a incriminat într-o dispoziție sintetică, dar precisă și cuprinzătoare, toate variantele posibile de fals în declarații producătoare de consecințe juridice, dominând astfel ipoteza unor declarații nesuscetibile de a avea vreun efect juridic”.⁸

Pentru evitarea interpretării textului articolului 292 din Codul penal (1968) în sensul în care s-ar referi doar la elementele vizate de Codul anterior (cel din 1936), falsul privind identitatea s-a incriminat separat și *in plus*, prin art. 293, text imediat următor.

Pe de altă parte, dacă avem în vedere obiectul juridic de grup, se poate observa că, art. 292 din Codul penal vechi făcea parte din Titlul VII al Părții speciale, care reunea infracțiunile de fals, mai precis din Capitolul III al acestui titlu, care avea în compoziție fapte de „fals în înscrisuri”. Așadar, legiuitorul a așezat incriminarea cuprinsă în art. 292 din Vechiul Cod penal în Titlul VII și nu în Titlul VI, Capitolul II, unde erau reunite infracțiunile care împiedică înfăptuirea justiției. Se poate deduce chiar și din această rânduială lipsa intenției de a se incrimina declarațiile date în exercitarea dreptului la apărare. Situația este similară și în noul Cod penal.⁹

În mod normal, calitatea de suspect sau inculpat implică angajarea unui avocat și în cauzele în care asistența juridică nu este obligatorie. Majoritatea justițiabililor, chiar dacă nu angajează, măcar consultă un avocat, în cazul în care devin suspecti sau inculpați. Apărătorul are sarcina de a construi o variantă a apărării, favorabilă celui acuzat. Chiar dacă magistrații, procurorii și judecătorii, au obligația, la rândul lor, să analizeze și aspectele favorabile suspectului sau inculpatului, nici unul nu-l poate înlocui pe avocat. Fiecare profesionist își are rostul și rolul în cadrul procesului penal¹⁰.

Oricât de imoral ar părea, avocatul, de multe ori, poate sugera o variantă de apărare necorespunzătoare adevărului, dar credibilă sau, poate întări convingerea clientului în declararea necorespunzătoare a adevărului. Sunt situații în care clientul este chiar nevinovat, însă sinceritatea totală sau prezentarea tuturor documentelor avute la dispoziție ar putea crea o aparență de vinovăție. S-a pus problema, dacă „retușarea” adevărului în aceste cazuri reprezintă sau nu faptă imorală, o încălcare a eticii profesionale?¹¹

Întrebarea se poate opri la acest aspect de moralitate, căci despre săvârșirea de infracțiune în pregătirea apărării, în principiu, nu poate fi vorba, din două motive. În primul rând, pentru că, autorul, adică clientul acuzat, deși formal săvârșește o infracțiune (cea

⁷ Conform articolelor 404 și 405 al Codului penal din 1936, se incriminau declarațiile false privind starea civilă, stabilirea de identitate, raporturi juridice privind alte persoane decât făptuitorul, interogatorii privind identitatea, situația sau calitățile făptuitorului.

⁸ Explicații teoretice ale Codului penal, vol. IV, Partea specială. V. Dongoroz, S. Kahane, I.Oancea, I.Fodor, N.Ilieșcu, C.Bulai, R.Stănoiu, V.Roșca, Editura R.S.R., București, 1972, pag. 461.

⁹ În Codul penal nou, în Partea specială a acestuia, infracțiunea de “Fals în declarații” prevăzută de art. 326 face parte din grupul prevăzut de Titlul VI, care reunește infracțiunile de fals, mai precis, din Capitolul III, intitulat “Falsuri în înscrisuri”. Se poate observa că, infracțiunile contra înfăptuirii justiției sunt prevăzute în Titlul IV al Părții speciale, de unde se poate deduce, că și noua rânduială denotă intenția legiuitorului de a excepta declarațiile date în apărare de sub incidența textelor incriminatoare care ocrotesc valori sociale ținând de domeniul justiției.

¹⁰ Mircea I. Manolescu: Arta avocatului, Șapte prelegeri. Editura Humanitas. București. 1998, pg.104.

¹¹ Cristinel Ghigheci: Etica profesiilor juridice. Editura Hamangiu 2017, pg. 370-374.

prevăzută în art. 326 din Codul penal), *fapta se justifică în baza art. 21 din Codul penal*. Este vorba de teza întâia, care indică ca și cauză justificativă exercitarea unui drept (în speță cea a dreptului la apărare). Cauzele justificative se răsfrâng și asupra participanților.¹² Altfel spus, nu contează dacă avocatul a participat în calitate de instigator la falsul în declarații sau a ajutat „doar” în calitate de complice la construirea versiunii mincinoase și fapta apărătorului se justifică în baza art. 18, al. 2 din Codul penal.¹³

În al doilea rând, în ceea ce îl privește pe avocatul apărător, acesta, în ipotezele mai sus arătate, nu este un simplu participant, care beneficiază pur și simplu de efectul real și extensiv al cauzelor justificative. Fapta avocatului se va justifica și prin teza a doua a art. 21 din Codul penal, deoarece el îndeplinește totodată o obligație care îi incumbă atât legal (Legea nr. 51/1995, pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat), cât și contractual, în virtutea angajamentului luat în baza contractului de asistență juridică.¹⁴

Desigur, chiar dacă se pare că am lămurit problema aplicării articolului 21 din Codul penal, raportat la unele ipoteze de săvârșire ale art. 326 din Codul penal, ar fi corect să se arate limitele exercitării dreptului la apărare sau cele ale obligațiilor corelative ale apărătorului. Conform articolului 21 din Codul penal, dreptul recunoscut de lege și obligația legal stabilite se vor exercita doar cu respectarea *limitelor, condițiilor și scopului* pentru care au fost recunoscute.

Depășirea acestor limite nu mai justifică faptele săvârșite. Inculpatul poate să facă declarații necorespunzătoare adevărului, fără să fie tras la răspundere penală, dar nu poate să inducă în eroare organele judiciare, prin săvârșirea infracțiunii prevăzute de art.268 din Codul penal sau prin prezentarea unor acte false, săvârșind infracțiunea prevăzută de art.323 din Codul penal ș.a.m.d. La fel, nici avocatul nu poate efectua asemenea fapte sau fapte penale de altă natură, deoarece „apărările” astfel realizate depășesc limitele pentru care a fost recunoscută dreptul la apărare. Săvârșirea infracțiunii prevăzute de art. 326 din Codul penal se justifică în virtutea exercitării dreptului la apărare, dar această faptă epuizează totodată metodele și procedeele permise.¹⁵

Desigur, trebuie menționat că, ipoteza declarațiilor sincere și nesancționarea lor în virtutea dreptului la apărare se întâlnește nu numai în cazul unor procese penale, ci și în alte proceduri. Cel mai tipic act procesual civil în acest sens este procedura interogatoriului, în cadrul căruia pârâtul sau reclamantul trebuie să răspundă, cât mai direct cu putință, unor întrebări concrete puse de partea adversă.

Szócs Sándor Attila,
avocat, Baroul Cluj

¹² ¹² Florin Streteanu: Tratat de drept penal, Partea general Volumul I, Editura C.H. Beck. București 2008, pg.475.

¹³ Conform art. 18, alineatul 2 din Codul penal: “Efectul cauzelor justificative se extinde și asupra participanților”.

¹⁴ ¹⁴ Mari-Claudia Ivan, Gheorghe Ivan: Cauzele justificative. Editura Universul juridic. București, 2016, pg. 151-152.

¹⁵ Cristinel Ghigheci: Etica profesiilor juridice. Editura Hamangiu 2017, pg. 396-401. Se analizează situațiile în care avocatul poate deveni complice la infracțiunea clientului.